

XÂY DỰNG HỆ THỐNG CÂU HỎI THEO THANG NHẬN THỨC CỦA BLOOM NHẪM PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC TƯ DUY TRONG DẠY HỌC TÁC PHẨM VĂN CHƯƠNG CHO HỌC SINH TRUNG HỌC CƠ SỞ

Nguyễn Thị Quốc Minh

Trường Đại học KHXX và NV, Đại học Quốc gia, Tp. Hồ Chí Minh

ntquocminh1212@gmail.com

Nhận bài ngày: 6/6/2019; Ngày duyệt đăng: 27/08/2019

Tóm tắt

Câu hỏi có vai trò quan trọng trong dạy học nói chung và dạy học Văn nói riêng. Sử dụng câu hỏi là một trong những phương pháp lâu đời nhất trong dạy học, vấn đề là làm sao để câu hỏi có tính hệ thống, có hiệu quả khoa học cao, có thể kích thích người học hăng say tham gia vào quá trình học tập. Chúng tôi nhận thấy có thể dựa vào thang nhận thức của Bloom để đưa ra hệ thống câu hỏi trong việc biên soạn bài giảng, cũng như tổ chức việc giảng dạy tác phẩm văn chương nhằm phát triển năng lực tư duy cho học sinh - một trong những năng lực mà chương trình giáo dục hiện nay đang hướng tới.

Từ khóa: câu hỏi, năng lực, tư duy, tác phẩm văn chương, học sinh trung học cơ sở.

Building system of questions by using bloom's taxonomy to develop students' thinking capacity in teaching literary works to junior high school students

Abstract

Questions play an important role in teaching activities in general and in teaching literary work in particular and using questions has been one of the oldest teaching techniques. The question is how to use questions in such ways that the questions are systematically manipulated, scientifically effective so that they can stimulate students to eagerly take part in learning process. We strongly believe that it is possible to use Bloom's taxonomy in making the questions up for the lesson plans as well as organizing the activities for teaching literary works so as to develop students' thinking capacity – one of the capacities targeted by the current educational curriculum. The scope of experiment on using the proposed system of questions is applicable within the teaching hours of literary works to students of junior high schools.

Keywords: question, thinking, capacity, literary work, junior high school student.

1. Đặt vấn đề

Sử dụng câu hỏi là một phương pháp đã được thực hiện lâu đời nhất trong lịch sử giáo dục gắn liền với tên tuổi những người thầy vĩ đại như Socrates, Platon, Khổng Tử... Gần đây nhất có các tác giả Maczno (2007), Elder và Paul (2010) cũng đã đề cập đến câu hỏi hiệu quả, nghệ thuật vận dụng câu hỏi thông qua kỹ năng đặt và trả lời câu hỏi...

Nhìn chung có rất nhiều tài liệu nghiên cứu về câu hỏi nhưng khi chúng ta đặt ra vấn đề phát triển năng lực, nhất là năng lực tư duy cho học

sinh thì những câu hỏi kiểu cũ, vụn vặt, khép kín sẽ không mang lại hiệu quả khoa học cao, không kích thích người học hăng say tham gia vào quá trình học tập. Vì thế cần phải có một hệ thống câu hỏi và hệ thống câu hỏi này phải phù hợp với định hướng giáo dục của Việt Nam hiện nay là phát triển năng lực cho người học. Trong khuôn khổ bài viết này, tác giả muốn giới thiệu hệ thống câu hỏi theo thang nhận thức của Bloom (Anderson và cộng sự, 2001) trong dạy học tác phẩm văn chương cho học sinh ở cấp Trung học cơ sở (THCS).

2. Nội dung

2.1. Đặc điểm tâm lý tiếp nhận của học sinh ở cấp THCS

Học sinh ở cấp THCS đang ở thời kỳ phát triển phức tạp nhất, và cũng là thời kỳ chuẩn bị quan trọng nhất cho những bước trưởng thành sau này. Các em ý thức được sự thay đổi và tích cực hoạt động cho phù hợp với sự thay đổi đó. Ở giai đoạn này nhu cầu học hỏi, khám phá, mở rộng giao tiếp ngày càng tăng cao. Tuy nhiên, đây vẫn là thời kỳ quá độ vì các em không còn là trẻ con nhưng lại chưa là người lớn một cách đúng nghĩa nên dễ dàng dẫn đến những sai lệch đáng tiếc nếu như không có sự định hướng đúng đắn của nhà trường và gia đình. Vì thế đây cũng chính là giai đoạn quan trọng để người giáo viên phát triển mọi năng lực học tập cho các em, trong đó năng lực tư duy là năng lực cần được đặc biệt quan tâm trong dạy học tác phẩm văn chương cho học sinh THCS.

2.2. Hệ thống câu hỏi theo thang nhận thức của Bloom trong dạy học tác phẩm văn chương ở THCS

Khi giáo viên đặt ra câu hỏi, học sinh suy nghĩ để trả lời qua đó nâng cao được năng lực tư duy cho học sinh. Mức độ phát triển năng lực tư duy của học sinh như thế nào còn phụ thuộc vào chất lượng nội dung, hình thức của câu hỏi đặt ra. Vì thế, rất cần câu hỏi phải có hệ thống và ở các cấp độ khác nhau một cách hợp lý để lôi cuốn học sinh tham gia vào và giúp các em dễ lĩnh hội.

Ở đây người viết sẽ xây dựng hệ thống câu hỏi dựa trên thang nhận thức của Bloom (Anderson và cộng sự, 2001) với các cấp độ: “*Nhớ, Hiểu, Áp dụng, Phân tích, Đánh giá, Sáng tạo*” để vận dụng vào giờ học tác phẩm văn chương.

2.2.1. Câu hỏi ở cấp độ Nhớ (Remember)

Nhớ là khả năng ghi nhớ, nhắc lại chính xác và nhận diện thông tin. Nhớ được xem như là nền tảng, rất cần thiết cho tất cả các cấp độ tư duy. Nhớ ở đây được hiểu là nhớ lại những kiến thức đã học và nhắc lại được/ đúng.

Mục đích: Nhằm kiểm tra trí nhớ (khả năng học thuộc lòng) của các em về các thông tin, kiến thức liên quan đến tác giả, tác phẩm, thời

đại... Câu hỏi này giúp học sinh tái hiện những gì các em đã nghe, đã đọc, đã học trên lớp.

Cách thực hiện: Khi đặt câu hỏi ở cấp độ “*Nhớ*” thì giáo viên có thể sử dụng các từ/cụm từ như: ai, ở đâu, khi nào, hãy kể lại...

Ví dụ:

- Nhà văn Nam Cao tên thật là gì?

- Hãy cho biết chủ đề của truyện ngắn *Lão Hạc* (Lão Hạc - Nam Cao)

- Nhà văn Nguyên Hồng quê quán ở đâu?

Ông sinh và mất năm nào?

- Văn bản *Trong lòng mẹ* được trích từ tập hồi ký nào của Nguyên Hồng?

(*Trong lòng mẹ* - Nguyên Hồng)

- Đoạn trích *Kiều ở lầu Ngưng Bích* gồm bao nhiêu câu thơ? Nội dung chủ yếu của đoạn trích này là gì?

- Đoạn trích *Kiều ở lầu Ngưng Bích* được phân bố cục như thế nào?

(*Kiều ở lầu Ngưng Bích* - Nguyễn Du)

Đây là cấp độ thấp nhất, đơn giản nhất chưa có khả năng kích thích phát triển năng lực tư duy cho học sinh nhưng giáo viên không nên coi nhẹ, vì nếu học sinh không nhớ kiến thức thì thật khó để có thể hiểu, nhận xét, đánh giá, sáng tạo... Nói cách khác, nhớ là nền tảng cho các cấp độ cao hơn.

2.2.2. Câu hỏi ở cấp độ Hiểu (Understand)

Hiểu là khả năng diễn giải, giải thích vấn đề bằng cách nghĩ, cách lập luận và ngôn ngữ của riêng mình. Hiểu không đơn giản là nhớ và nhắc lại những gì đã học, đã biết mà phải có khả năng diễn đạt ý tưởng, thông tin theo cách của riêng mình cho người khác cùng hiểu.

Mục đích: Nhằm kiểm tra học sinh cách liên hệ, kết nối các thông tin, kiến thức nội dung trong bài học, thông tin về tác giả, tác phẩm, thời đại và có sự liên hệ bản thân. Câu hỏi này còn giúp học sinh hiểu được những nét đặc sắc trong nội dung, nghệ thuật của tác phẩm và tài năng của tác giả.

Cách thực hiện: Khi đặt câu hỏi ở cấp độ “*Hiểu*” thì giáo viên có thể sử dụng các cụm từ như: hãy so sánh, hãy giải thích, vì sao...

Ví dụ:

- Vì sao lão Hạc phải bán chó? Chi tiết “bán

chó” gọi cho em nhớ đến tác phẩm nào mà em đã học/ đã đọc?

- Em hiểu như thế nào về nguyên nhân cái chết của lão Hạc? Qua những điều lão Hạc thu xếp nhờ cậy “ông Giáo” rồi sau đó tìm đến cái chết, em nghĩ gì về tình cảnh và tính cách của lão Hạc? (Bộ Giáo dục và Đào tạo: 2010a, 48).

(Lão Hạc - Nam Cao)

- Theo em, vì sao khi nghe bà cô ngân dài hai tiếng “em bé” thì nước mắt chú bé Hồng lại “ròng ròng rớt xuống hai bên mép rồi chan hòa đầm đìa ở cằm và ở cổ”?

(Trong lòng mẹ - Nguyễn Hồng)

- Câu thơ “*Bẽ bàng mây sớm đèn khuya/ Nửa tình nửa cảnh như chia tấm lòng*” gọi cho em cảm giác như thế nào về thời gian?

- Vì sao trong nỗi nhớ của mình thì Kiều lại nhớ về Kim Trọng đầu tiên?

(Kiều ở lầu Ngưng Bích - Nguyễn Du)

Đến cấp độ “Hiểu” thì đòi hỏi khả năng tư duy của các em phải nhiều hơn, cao hơn và càng về các cấp độ sau thì càng cao hơn nữa.

2.2.3. Câu hỏi ở cấp độ Áp dụng (Apply)

Áp dụng hay còn gọi là vận dụng, là khả năng sử dụng thông tin, kiến thức và chuyển đổi kiến thức từ dạng này sang dạng khác (sử dụng những kiến thức đã học trong hoàn cảnh mới), tức là vận dụng những gì đã học vào đời sống hoặc một tình huống mới.

Mục đích: Nhằm kiểm tra khả năng áp dụng những thông tin, kiến thức đã học, đã đọc được vào tình huống mới, tình huống cụ thể như thế nào. Thông qua câu trả lời cho loại câu hỏi này sẽ giúp học sinh tăng thêm kinh nghiệm, vốn sống, biết cách giải quyết vấn đề tương tự trong cuộc sống.

Cách thực hiện: Để có thể đặt câu hỏi ở cấp độ “áp dụng” thì giáo viên cần phải tạo ra những tình huống mới, tình huống có vấn đề để học sinh vận dụng các kiến thức đã học, đã biết vào giải quyết vấn đề. Giáo viên cũng có thể đưa ra nhiều câu trả lời khác nhau cho một câu hỏi để học sinh lựa chọn một câu trả lời phù hợp, kèm theo đó là sự lý giải của các em. Chính việc so sánh rồi chọn lựa các câu trả lời, sau đó lý giải vì sao mình chọn là một quá trình tích cực hóa

hoạt động học tập, phát triển năng lực nhận thức, năng lực tư duy cho các em.

Ví dụ:

- Giả sử có thể cho lão Hạc lời khuyên trước hoàn cảnh của lão thì em sẽ khuyên như thế nào? Lý giải vì sao.

(Lão Hạc - Nam Cao)

- Giả sử em là nhân vật bé Hồng, khi nghe bà cô nói những lời đay nghiến về mẹ mình thì em sẽ nói/ làm gì? Giải thích vì sao em nói/ làm như vậy.

(Trong lòng mẹ - Nguyễn Hồng)

- Em hãy liệt kê những thành ngữ mà Nguyễn Du đã sử dụng trong đoạn trích *Kiều ở lầu Ngưng Bích* và đặt câu với những thành ngữ đó.

(Kiều ở lầu Ngưng Bích - Nguyễn Du)

2.2.4. Câu hỏi ở cấp độ Phân tích (Analyze)

Là khả năng nhận biết chi tiết, phát hiện và phân biệt các bộ phận cấu thành của thông tin hay tình huống. Phân tích đòi hỏi khả năng lập luận, suy luận cao kết hợp với kiến thức, kinh nghiệm, trải nghiệm, chính kiến của bản thân người phân tích.

Mục tiêu: Nhằm kiểm tra khả năng phân tích, lý giải những nội dung được học, từ đó tìm ra mối liên hệ, hoặc chứng minh luận điểm, hoặc đi đến kết luận về một vấn đề gì đó.

Cách tiến hành: Câu hỏi phân tích thường đòi hỏi học sinh phải trả lời: Tại sao? (khi giải thích nguyên nhân). Em có nhận xét gì? (khi đi đến kết luận). Em hãy lý giải/ giải thích (khi chứng minh luận điểm)

Tình huống phân tích thường có nhiều đáp án, nhiều sự lựa chọn khác nhau. Vì bản thân mỗi học sinh sẽ có những suy nghĩ, lập luận, quyết định khác nhau. Giáo viên tránh áp đặt, cần tôn trọng sự tự do sáng tạo của các em. Nhưng cũng cần điều chỉnh, định hướng khi các em có những sai lệch.

Ví dụ:

- Em hãy phân tích diễn biến tâm trạng của lão Hạc xung quanh việc bán chó. Qua đó, em thấy lão Hạc là người như thế nào?

(Lão Hạc - Nam Cao)

- Khi được gặp lại mẹ sau bao nhiêu xa cách và thương nhớ, chú bé Hồng không nói được gì

mà chỉ “*òà lên khóc rồi cứ thế nức nở*”, em hãy cho biết vì sao lại như vậy?

- Em có nhận xét gì về tâm trạng của nhân vật chú bé Hồng qua đoạn “*Giá những cổ tục đã đầy đọa mẹ tôi là một vật như hòn đá hay cục thủy tinh, đầu mẩu gỗ, tôi quyết vò ngay lấy mà cắn, mà nhai, mà nghiến cho kỳ nát vụn mới thôi*”?

(Trong lòng mẹ - Nguyên Hồng)

- Theo em, từ nào có thể được xem là “nhân tự” trong câu thơ sau “*Tương người dưới nguyệt chén đồng/ Tin sương luống những rày trông mai chờ*”?

(Kiều ở lầu Ngưng Bích - Nguyễn Du)

2.2.5. Câu hỏi ở cấp độ Đánh giá (Evaluate)

Là khả năng phán xét giá trị hoặc sử dụng thông tin theo các tiêu chí thích hợp. Trong hoạt động tiếp nhận tác phẩm văn chương, đánh giá là một bước cao (nhận thức - đánh giá - thưởng thức) thể hiện được trình độ, kinh nghiệm, vốn sống, khuynh hướng của người đánh giá.

Mục tiêu: Nhằm kiểm tra khả năng đóng góp ý kiến, sự phán đoán của học sinh trong việc nhận định, đánh giá các sự kiện, thông tin trong tác phẩm hoặc về tác giả. Dạng câu hỏi này giúp thúc đẩy học sinh tìm tòi tri thức, xác định giá trị đồng thời qua đó chúng ta hiểu được cách nhìn nhận, cách cảm, quan điểm, chính kiến của các em về vấn đề. Trả lời cho câu hỏi đánh giá đòi hỏi học sinh phải biết cách lập luận chặt chẽ, thuyết phục để đưa ra và bảo vệ quan điểm của mình.

Cách tiến hành: Giáo viên đưa ra vấn đề, tình huống có trong hoặc ngoài tác phẩm (nhưng có liên quan đến tác phẩm) và đặt câu hỏi yêu cầu học sinh đánh giá.

Ví dụ:

- Em hiểu thế nào về ý nghĩ của nhân vật “tôi” (có thể coi là tác giả) qua đoạn văn sau:

“*Chao ôi! Đối với những người ở quanh ta, nếu ta không cố tìm mà hiểu họ, thì ta chỉ thấy họ gàn dở, ngu ngốc, bần tiện, xấu xa, bỉ ố... toàn những cớ để cho ta tàn nhẫn; không bao giờ ta thấy họ là những người đáng thương [...]. Cái bản tính tốt của người ta bị những nỗi lo lắng, buồn đau, ích kỷ che lấp mất*”. (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2010a: tr. 48).

- Nếu cho em chọn một chi tiết đặc sắc nhất trong truyện ngắn *Lão Hạc* thì em sẽ chọn chi tiết nào? Vì sao?

- Ngoài truyện ngắn *Lão Hạc* thì em còn biết những tác phẩm nào của nhà văn Nam Cao? Qua những tác phẩm đó em có nhận xét/ đánh giá gì về tài năng nghệ thuật của Nam Cao?

(*Lão Hạc* - Nam Cao)

- Em cảm nhận như thế nào về tình cảm chú bé Hồng dành cho mẹ qua đoạn “*cái lằm đó không những làm tôi thẹn mà còn tủi cực nữa, khác gì cái áo ảnh của một dòng nước trong suốt chảy dưới bóng râm đã hiện ra trước mắt gần rạn nứt của người bộ hành ngã gục giữa sa mạc*”?

- Tác giả đã sử dụng kết hợp nhiều biện pháp nghệ thuật đặc sắc như so sánh (những cổ tục... là một vật như hòn đá hay cục thủy tinh, đầu mẩu gỗ), điệp từ (mà) và các động từ mạnh (vò, cắn, nhai, nghiến) trong cùng một đoạn văn đã mang lại hiệu quả nghệ thuật gì?

- Nếu cho em chọn một chi tiết đặc sắc nhất trong đoạn trích *Trong lòng mẹ* thì em sẽ chọn chi tiết nào? Vì sao?

(Trong lòng mẹ - Nguyên Hồng)

- Có ý kiến cho rằng: Khi gặp cơn gia biến Kiều đã phản nài “*đền ơn sinh thành*” cho cha mẹ nhưng Kiều lại phải hi sinh mối tình đầu đẹp đẽ của mình với Kim Trọng. Nỗi đau ấy cứ vò xé tâm can Kiều, nàng luôn thấy mình có lỗi với Kim Trọng vì thế nàng luôn day dứt nhớ Kim Trọng. Em có đồng ý với ý kiến đó không? Vì sao?

(Kiều ở lầu Ngưng Bích - Nguyễn Du)

2.2.6. Câu hỏi ở cấp độ Sáng tạo (Create)

Đây là cấp độ cao nhất trong thang nhận thức của Bloom. Từ những thông tin, kiến thức được cung cấp người học có khả năng làm ra cái mới. Để phát triển được tài năng cho người học thì giáo viên rất cần cho các em một môi trường thuận lợi để sáng tạo. Tránh gò bó áp đặt, bởi áp đặt là triệt tiêu hết mọi sự sáng tạo.

Mục tiêu: Nhằm kiểm tra khả năng của học sinh có thể đưa ra dự đoán, cách giải quyết vấn đề, các câu trả lời hoặc đề xuất có tính sáng tạo. Câu hỏi dạng này sẽ kích thích sự sáng tạo của học sinh, qua đó sẽ giúp giáo viên kịp thời phát hiện và bồi dưỡng cho những em có năng khiếu

môn văn.

Cách tiến hành: Giáo viên cần tạo ra những tình huống, những câu hỏi buộc học sinh phải lập luận, suy đoán, vận dụng tư duy để có thể đưa ra những lời giải mang tính sáng tạo riêng của mình.

Ví dụ:

- Nếu cho em viết lại một đoạn trong truyện ngắn *Lão Hạc* thì em sẽ viết lại đoạn nào? Vì sao?

(*Lão Hạc* - Nam Cao)

- Nếu cho em đặt lại tên cho đoạn trích *Trong lòng mẹ* thì em sẽ đặt như thế nào? Vì sao?

- Hãy đặt mình vào nhân vật chú bé Hồng và kể/ viết lại đoạn được gặp lại mẹ.

- Hãy viết một đoạn văn từ 10 - 15 dòng để an ủi nhân vật bé Hồng trong những lúc vắng xa mẹ.

(*Trong lòng mẹ* - Nguyên Hồng)

- Dựa vào nội dung đoạn trích, em hãy viết một đoạn văn từ 15 - 20 dòng diễn tả nỗi đau buồn của Thúy Kiều khi ở lầu Ngưng Bích.

(*Kiều ở lầu Ngưng Bích* - Nguyễn Du)

2.3. Những lưu ý khi xây dựng hệ thống câu hỏi theo thang nhận thức của Bloom cho mỗi bài dạy tác phẩm văn chương

Sự phân chia các cấp độ ở đây cũng chỉ mang tính tương đối, vì có trường hợp trong câu hỏi dạng này lại có vẻ quan hệ với câu hỏi dạng khác, và ngược lại.

Câu hỏi ở mức độ càng cao thì sẽ giúp học sinh phát triển năng lực tư duy càng nhiều. Hệ thống câu hỏi trong giờ học phải giúp học sinh đạt tới mục tiêu chung của bài học. Bên cạnh đó hệ thống câu hỏi cũng cần mang tính “vừa sức” và “tạo sức” cho học sinh. Giáo viên cần tránh sử dụng nhiều câu hỏi ở cấp độ thấp sẽ khiến học sinh thấy nhàm chán, đơn điệu, không hứng thú với giờ học (nhất là đối với những học sinh khá, giỏi), nhưng cũng không vì thế mà sử dụng quá nhiều những câu hỏi ở cấp độ cao vì như vậy các em học lực trung bình sẽ khó theo kịp rồi từ đó cũng sinh ra tâm lý chán nản. Vì vậy, phải tùy vào tình hình thực tế của lớp học mà cân nhắc, lựa chọn, phân phối các cấp độ câu hỏi cho hợp lý.

Do trình độ nhận thức, vốn sống, trải nghiệm của các em ở cấp THCS vẫn còn hạn chế nên

việc vận dụng hệ thống câu hỏi theo thang nhận thức của Bloom cho các em vẫn chủ yếu là ở cấp độ nhớ, hiểu, phân tích, áp dụng, còn cấp độ đánh giá, sáng tạo thì chỉ nên chiếm tỷ lệ thấp và cần đảm bảo độ vừa sức cũng như sự phù hợp với thực tiễn cuộc sống của các em.

Giáo viên có thể sử dụng câu hỏi dạng đánh giá, sáng tạo dành riêng cho học sinh khá, giỏi như một hình thức bài tập về nhà. Tuy nhiên, cũng không quên khuyến khích những học sinh còn lại mạnh dạn tham gia trả lời dạng câu hỏi này.

Xây dựng hệ thống câu hỏi cho cùng một khối lớp nhưng ở mỗi lớp khác nhau giáo viên cũng nên có sự điều chỉnh tổ hợp câu hỏi cho phù hợp trình độ học sinh của từng lớp. Giáo viên cần phối hợp hài hòa, nhịp nhàng và hợp lý các dạng câu hỏi sao cho tất cả học sinh đều hăng hái tham gia vào giờ học. Điều này còn phụ thuộc rất nhiều vào tài năng, bản lĩnh sư phạm của giáo viên.

3. Kết luận

Để một giờ học tác phẩm văn chương nói riêng và quá trình dạy học môn Ngữ văn nói chung đạt hiệu quả cao thì hai nhân tố đóng vai trò quan trọng, quyết định sự thành bại đó là: giáo viên và học sinh. Trong đó, hệ thống câu hỏi mà giáo viên sử dụng là rất quan trọng, có ảnh hưởng trực tiếp đến hứng thú học tập của học sinh cũng như chất lượng giờ dạy. Xây dựng thành công hệ thống câu hỏi theo thang nhận thức của Bloom sẽ là một trong những giải pháp tối ưu, mang lại sự đổi mới, hiệu quả thật sự cho quá trình dạy học nói chung và dạy học môn Ngữ văn ở cấp THCS nói riêng.

Tài liệu tham khảo

- Anderson, L.W., Krathwohl, D.R., Airasian, P.W., Cruikshank, K.A., Mayer, R.E., Pintrich, P.R., Rath, J., and Wittrock, M.C. (Eds.) (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives* (Complete edition). New York: Longman.
- Bộ Giáo dục và Đào tạo, Dự án Việt - Bỉ (2010). *Dạy và học tích cực - Một số phương pháp và kỹ thuật dạy học*. Hà Nội, Nxb Đại học Sư phạm.
- Bộ Giáo dục và Đào tạo (2010a). *Ngữ văn 8*, Tập 1.

- Hà Nội, Nxb Giáo dục.
- Bộ Giáo dục và Đào tạo (2010 b). *Ngữ văn 9*, Tập 1. Hà Nội, Nxb Giáo dục.
- Elder, L. and Paul, R. (2010). *The Thinker's Guide to the Art of asking essential question. The Foundation for Critical Thinking*. Bản dịch Nxb Tổng hợp Tp. Hồ Chí Minh, 2015. *Cẩm nang tư duy đặt câu hỏi bản chất*.
- Marzano, R. Z. (2007). *The Art and Science of Teaching: A Comprehensive Framework for Effective Instruction*. 1st ed., Association for Supervision and Curriculum Development. 221 pp.
- Nguyễn Thị Quốc Minh (2017), Luận án Tiến sỹ Khoa học giáo dục: *Xây dựng hệ thống câu hỏi phát triển năng lực đọc hiểu tác phẩm văn chương cho học sinh trung học phổ thông*, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội